

BRINDZA KÁROLY:

Adatok a jugoszláviai magyarság részvételéről a népfelszabadító háborúban*

Jugoszlávia Kommunista Pártja mindjárt a megszállás után hozzáfogott az általános fölkelés megszervezéséhez. Vajdaságban a párttagság sorai között a magyar kommunisták is a szervező munkához láttak. A magyar dolgozók legjobbjai, a magyar kommunisták is elszánták magukat, a megszállók elleni harcra Vajdaság minden vidékén lázas tevékenység kezdődött. A szervezés magyar vonalon, különösen a szabadkai kerületben és Újvidéken volt eredményes. Mindjárt 1941 júniusában és júliusában pártvezeteket alakítanak, illetve kikiszéleltik és megszilárdítják a régebben fennálló szervezeteket; Szabadkán, Zentán, Adán, Topolyán, Csantavéren, Moravicán, Zomborban, Gyulafalván, Bezdánban, Újvidéken, Becsén, Péterrévén, stb., és a párttagok soraiban mindenütt ott vannak, sőt egyes helyeken — a zentai és topolyai járásokban — nagy többségben is vannak a magyarok. A szabadkai kerületi pártvezetőség titkára és tagjainak többsége magyar. A topolyai járásban a beszervezett mintegy száz kommunista közül 95 százalék a magyar.

A Párt célkitűzéseinek közvetlen feladatai világosak voltak: megszervezni az általános népfelkelést a fasiszta megszállók ellen. A vajdasági kommunisták és antifasiszták tevékenysége is erre irányult. Az első feladat a pártvezetetek szervezeti megerősítése volt. Ezzel párhuzamosan haladt az agitációs munka is, a Párt illegális sajtójának terjesztése, vörös-segély gyűjtés stb. — A vörös-segély egy részét, melynek gyűjtéséből kivették részüket a magyar antifasiszták is, az internáló táborokba hurcolt bácskai szerbek és zsidók, továbbá haladó szellemű magyar egyének támogatására fordították.

Amikor a hitleri Németország megtámadta a Szovjetszövetséget, a Párt Központi Bizottsága azonnal kiadta ismeretes kiáltványát, amelyben fegyveres harcra szólította Jugoszlávia népeit a megszállók ellen az ország felszabadításáért és a Szovjetszövetség népei harcának megsegítéséért. Ezt a röpcédulát, illetve kiáltványt magyar nyelvre is lefordították és a magyar tömegek között is terjesztették.

Július 7-én Szerbiában megindult az általános népfelkelés.

Vajdaságban, elsősorban Bácskában és Baranyában, ez különböző okok, többek között a pártvezetetek felkészületlensége és más tárgyilagos nehézségek miatt nem hozott olyan eredményt, mint Szerbiában. Ekkor még erősen

*) Ez az írás semmiképpen sem tart igényt arra, hogy akár az adatokat, akár az értékelést befejezett egésznek tekintsék. Az adatgyűjtés a Népfelszabadító Háborúban való részvételünkről most van folyamatban és teljes feldolgozása igen nagy feladat. A kezdeti nehézségen mindenesetre túl vagyunk már. A legfontosabb adatokat ismerjük. A további munka során főleg a dokumentáris anyag egybegyűjtésére, rendezésére és kiállítására kell helyezni nagy súlyt. Ez természetesen mítsém von le a történelmi és irodalmi feldolgozás nagy jelentőségéből, ami azonban hosszabb és alaposabb munkát igényel.

érezte hatását a nemzetiségek széthúzása is. A magyarság egy része — a gyárosok, kereskedők, földbirtokosok, kulákok, csaknem teljes számban, a kisiparosság és középparasztság jórésze a „nemzeti felszabadulás“ hatása alatt állottak és támogatták a megszállókat, vagy a jobbik esetben passzívan szemlélték az eseményeket. Hasonló volt a helyzet a munkásosztálynál, szelléréknél és a szegény parasztságnál is: A nemzeti felszabadulásnak vélt változások megzavarták gondolatmenetüket és nagy tömegekben passzivitásba vonultak. A passzivitástól azonban csak egy lépés az aktív ellenállásig. Az aktív ellenállás pedig a konkrét esetben fegyveres harcot jelentett. De a fegyveres harc szükségének gondolata ekkor még nem ért meg a magyar munkásság és szegény parasztság soraiban és a magyar kommunisták ereje és befolyása nem bizonyult elegendőnek az említett tömegek harci megszervezésére. Ez a tény viszont nagyon súlyosan esett latba általában szemszögből is, mert a vajdasági munkásosztály jelentős százaléka magyar nemzetiségű volt. A vajdasági földesurak földjein dolgozó, rendkívüli alacsony politikai és kulturális színvonalon álló szellérek és napszámosok pedig majdnem mindenütt magyarok voltak. A magyar törpebirtokosok, a szegény parasztek rétegének nagy százalékát képezték Vajdaságban. Tehát az az osztály és azok a rétegek, amelyek szociális helyzetüknél fogva szükségszerűen a legforradalmibb részét képezték az adott társadalomnak, bizonyos mértékű nemzeti kábultság folytán még csak a passzív szemlélődésig, passzív ellenállásig jutottak el. A szlávok és a zsidók mindjárt az első napokban érzékeny osapást szenvedtek. A telepeseket, akik között sok volt a forradalmi gondolkodású egyén, egyszerűen kilakoltatták, a helyi szerbek és zsidók közül több ezret lemészároltak a bevonuló fasiszta megszállók, egy részük pedig elmenekült. Ezek a tények jelentősen elősegítették a Párt eredményes munkáját a vajdasági szlávok között, akik a pártban már a nemzeti felszabadulás zászlóvivőjét is látták. Magyar vonalon a harc tehát, nagyjából a régi kipróbált kommunistákra és antifasisztákra korlátozódott. A magyar tömegek csak a felszabadulás napjaiban és utána veszik ki részüket a fegyveres leszámolásból.

A július 7-iki szerbiai népfelkelés erős visszhangot keltett Vajdaságban. A harci előkészületek itt is erősebb iramot vettek. Megkezdődött a fegyverek gyűjtése és harci tizedek alakítása. Magyar vonalon Kiss Ernő* a tartományi pártvezetőség tagja végez eredményes szervezőmunkát. Sorra járja Bácska és Baranya magyarlakta helységeit és tanítja, bátorítja, szervezi a magyar kommunistákat a megszállók elleni harcra. A szabadkai kerületben Mayer Otmár a „Híd“ című folyóirat volt főszerkesztője áll a pártmunka élén. A zentai járásban Bakos Kálmán és Nagyabonyi Vince, a topolyai járásban Sinkovics József a megszállók elleni harc szervezésének lelkes irányítója. A magyar munkásság legjobbjai megértették, hogy csak úgy járulhatnak hozzá népeik felszabadításához és a nemzetközi munkásosztály, a világ demokratikus — antifasiszta frontjának ügyéhez, ha tétovázás nélkül kiveszik részüket abból a harcból, amelyet hazánkban Jugoszlávia Kommunista Pártja indított az ország felszabadításáért és a Szovjetszövetség, valamint az egész antifasiszta koalíció hitlerellenes harcának megsegítéséért. Ennek a tisztánlátásnak forradalmi öntudatnak köszönhető, hogy Vajdaság különböző helységeiben többszáz magyar kommunista vesz részt a szervezkedésben, áll kapcsolatban a mozgalommal. A szervezőmunkával, illegális sajtótermékek, a keleti front és a szerbiai népfelkelés híreit közlő röpiratok terjesztésével, fegyverek gyűjtésével, vörös se-

* Kis Ernő a baranyai Csuzs nevű faluban született. Korán résztvett a munkásmozgalomban. Az 1930-as évek elején több évet töltött a mitrovicai fegyházban, mint politikai elítélt. A megszállás napjaiban már a tartományi pártvezetőség tagja. 1941 nyarán elrogták a megszállók és a szegedi rögtönítélő bíróság halálra ítélte. 1941 október 8-án végezték ki a szegedi csillagbörtön udvarán. Pap Pál mellett (aki a központi pártvezetőség tagja volt és politikában végzett nagyobb munkát és az olasz fasiszták Sibbenekben kivégezték). A jugoszláviai magyar munkásság egyik legkiemelkedőbb harcosa volt.

gély gyűjtéssel párhuzamosan folyik a harci tizedek megszervezése és a szabotázs cselekmények előkészítése.

Újvidék mellett Futok határában lángolt fel először a tűz. Egy csoport elszánt kommunista felgyújtott néhány hatalmas asztag búzát. Közülük ketten, Német Antal és Német György, magyarok voltak. Német Antal egyik szerb társával a helyszínen elesett a csendőrökkel vívott harcban, bátyját Német Gyurkát pedig agyonverték az újvidéki „Armiában“, mert egyetlen szót sem vallott. Ugyanebből a csoportból kivégezték még Blau Ottót, Kardos Ferencet és Grün Rudolfot Ófutakon, Radovánovics Zsikót pedig Újvidéken. Ezután Szabadka határában repült fel a vörös kakas. Szabadkán az ifjúkommunisták egy csoportja szintén megszervezi egy hatalmas gabonaasztag felgyújtását a bikovói tanyavilágban. Több száz mázsa búza vált a lángok martalékává. Ennyivel kevesebb jutott az egész Európát legázoló német fasiszták éléstárába. A magyar reakció, Horthy Miklós ellenforradalmi Magyarországa felhőrdült. Hiszen ők a bácskai gabonát, a dús bácskai mezők termését az „Új Európáért“ küzdő német hadaknak szánták! És kik voltak a „tettesek“? — Magyar ifjak, akik szembeszálltak uraik árulásával és tevékenyen ki akarták venni részüket Hitler leigázó terveinek keresztülhúzásában.

A magyar kémelhárító osztagai ellepték a bácskai és baranyai falvakat. Mindenütt kommunisták után kutattak, hogy felszámolhassák az egyre jobban erősödő ellenállási mozgalmat, hogy csirájában fojtsák el a készülődő népi felkelést. Mozdósították kiterjedt, helyi besúgó gépezetüket is. Az utcákon csendőr-járőrök cirkáltak és minden nagyobb helységben, városban és faluban nagyszámú katonaság állomásozott. A magyar fasiszták felkészültek, hogy újra vérrel, ezúttal a munkásosztály és a dolgozó nép legjobb fiai, a kommunisták vérével öntözzék a leigázott Bácska és Baranya földjét.

A gyenge konspiráció folytán, — ami különösen magyar vonalon volt érezhető — hamarosan letartóztatják a szabadkai gabonagyűjtés szervezőit, a szabadkai ifjúkommunisták szervezetének tagjait is. Irtózatos megkínóztatás után rögtönítelő bíróság elé állítják őket. Horthy bosszúért lihegő véstörvényszéke a gabonafelgyűjtás szervezése és végrehajtása miatt két ifjúkommunista munkást, Hegedűs Ferencet és Liht Józsefet golyóáltali halálra, öt ifjúkommunistát pedig 8—12 évig terjedő rabságra ítélte. — Több halálos ítéletet nem mondhattak ki, mert az akció többi résztvevője még fiatalkorú volt. A magyar törvények viszont tiltották a 21 éven aluli, azaz fiatalkorú személyek halálraítélését és hivatalos tárgyalásokon a bíróság tartotta is valamelyest hozzá magát. Tény azonban, hogy a bevonulás idején és később a sajkásvidéki és újvidéki stb. razziák idején nemcsak a nagykorúság felé közeledő ifjakat, hanem a csecsemőket is százsámra végezték ki. Ilyen volt a magyar urak „humanizmusa“, amit a világgal igyekeztek elhitetni.

A megszállók most már tudják, miről van szó. Vajdaságban nem lesz békés aratás, nem lesz nyugodt élete a könnyű kalandra számító tiszt uraknak és az idecsődített „ejtőernyős“ hivatalnokok hiéna-hadseregének. Érzik, hogy mozog a föld alattuk. Éppen ezért a kémelhárító osztagai veszettkutya vadságával vetik magukat a haladószelemű polgárookra. Mindenki kommunista számukra, aki még nem pisszenni. Mindenkiel le akarnak számolni, akiről sejtik, hogy nem egyezik Horthy bandájának rémtetteivel Bácskában és a keleti rablóhadjárattal. Kiss Ernőt halálra keresik. Tudják, hogy a mozgalom egyik főirányítója a tartományban. Végül árulás folytán sikerült elfogniok Bezdán közelében, amikor találkára ment az ottani elvtársakhoz. Kiss Ernő előtt már számos letartóztatást eszközöltek Zomborban, Monostoron, Bezdánban, Gyulafalván (Telecskán) stb. Kiss Ernő kemény dió, semmit sem vall a kémelhárító zombori „műhelyeiben“, de néhány gyengébb társa terhelő vallomást tesz ellene. A szegedi rögtönítelő bíróság halálraítéleti és kivégezteti Kiss Ernőt, a vajdasági magyar munkásság legharcosabb fiát, a tartományi pártvezetőség tagját. Többeket súlyos rabságra ítélnék.

A szabadkai kerület mozgalmában is törés áll be. Topolyán, Csantavéren, Zentán, Szabadkán, de Újvidéken is, nagyarányú letartóztatásokat eszközölnék. A kémelhárító nyomozóosztálya Zombor után új központot létesít Topolyán is. Ide hozzá Újvidékről és Szabadkáról is a letartóztatottak egy részét. A topolyai „Adámház” rémségeiről könyveket lehetne írni. A bácskai magyar kommunisták is itt ismerkedtek meg először az „anyaország” „civilizációjával”. Több embert agyonvernek, mások öngyilkosok lesznek. Idehozták Szabadkáról a kerületi pártvezetőség titkárát Máyer Otmárt, az újvidéki Varga Gyulát, Kárász Pált, Kocsis Jánost és a többieket. A bukás olyan arányokat öltött egész Bácskában, hogy a topolyai központ is kicsinek bizonyult. Új helyi központot létesítenek Csantavéren, Zentán, Adán, majd Szabadkán. Az utóbbi helyen a hírhedt „sárga házat” rendezték be, ahol közel ezer embert kínoztak meg rettenetesen, néhányat agyonverték, közöttük a szabadkai Vukovics Mátyást és Szabó Dánielt, a moravicai földmunkások kiemelkedő harcosát.

Szabadkán huszonnégy kommunistát ítéltek halálra 1941 novemberében és tizenöt ítéletet végre is hajtottak. A kivégzettek között volt tizenkét magyar: Máyer Otmár, a „Híd” volt főszerkesztője, Szinger Adolf, Svalb Miklós, Wohl Lóia és a fáradhatatlan szervező, Simokovics Rókus, valamennyien a „Híd” munkatársai. Továbbá Máyer Miklós, Lakenban Konstantin, Perl Gellért, Máyer Kálmán, Kornstein Ödön, Gerson Miklós és három szláv: Tikvicki Simon, Bacsics Lázár és Szuturovics Szeván. Zentán hat halálos ítéletet hoznak. Az elítéltek közül öten magyarok, közöttük Molnár Péter a Párt helyi bizottságának tagja. Adán két halálos ítéletet hoznak. Mindketten magyarok, az egyik Bakos Kálmán, a kerületi pártvezetőség tagja, a másik Halász József, az adai pártvezetőség tagja. Újvidéken az első öt halálraítélt közül négy magyar és egy szláv (magyarok: Varga Gyula, aki hallatlanul bátor magatartásával felbőszítette hóhérait is, továbbá Klausz Rudi, Kárász Pál és Kocsis János). Becsén tizenkét embert ítéltek halálra 1941 őszén, közöttük három magyar kommunistát is. A péterrévei Samu Mihályt, a tiszamelletti földmunkások vezérét szőkés közben lőtték agyon.

A kivégzett elvtársak nemzetiségi összetétele azonban nem adja az 1941-es mozgalom igazi arányszámát, mert a megszálló az egész bácskai és baranyai népfelszabadító mozgalmat szerb-zsidó jellegűnek igyekezett bemutatni a magyarországi dolgozók előtt és ezzel akart tápot adni a nemzeti gyűlöletnek. Így történt, hogy olyan magukat magyarnak valló és magyar vonalon dolgozó zsidó elvtársakat is kivégeztek, akik csupán pénzt adtak a vörös segélyre, míg magyar párttagokat, sőt pártvezetőket csak börtönbüntetésre ítéltek, mert félték a magyar közvéleménytől, akik előtt a „felszabadítók” mezében tetszelegtek.

Az első „tisztoogatási hullám” érzékeny veszteségeket okozott a bácskai és baranyai ellenállási mozgalomnak, különösen magyar vonalon. A vajdasági népfelszabadító mozgalom magyar vonala egészen a felszabadulásig, de még utána is jóideig nem tudta kiheverni ezt a veszteséget... Kevés volt az igazi kiforrott forradalmi lelkületű magyar pártvezető. A vajdasági munkásmozgalom magyar vonalának egy részét már korábban eléggé megfertőzte a szociáldemokraták oportunitizmusa, úgyhogy az élcsapat kiirtása után (nem) kevés volt az olyan munkásmozgalmi vezető, akik aktív ellenállásra szervezte a magyar munkásokat, pedig ezeknek jórésze lelkéből gyűlölte nemcsak a félféudális magyarországi fasiszta rendszert, hanem az itteni burzsoáziát és földbirtokosokat is.

A kivégzett magyar kommunista harcosok egy részének felsorolása mellett megpróbálunk hozzávetőleges számot adni a letartóztatottakról, és bebörtönözöttekről is. Topolyán letartóztattak mintegy hetven embert, bíróság elé állítottak huszat, elítéltek tizenhatot. Csantavéren letartóztattak mintegy ötven embert, elítéltek harmincat, Moravicán letartóztattak mintegy harminc embert, közülük egyet agyonverték a „Sárga házban”, bíróság elé állítottak

körülbelül tizennégyet, de főleg a járási pártvezetőség összekötőjének a rendőrségen és a bíróság előtt tanúsított kitünő magatartása következtében mind a tizennégyet felmentették. Feketicseről letartóztattak 8—10 embert, de bizonyították hiányában mind szabadon bocsájtották. Hegyesen mintegy 10 embert tartóztattak le, négyet elítéltek közülük. Meg kell jegyezni, hogy a topolyai járásban letartóztatott kommunisták és antifasiszták 95%-a magyar volt és annak ellenére, hogy Csantavéren és Moravicán a helyi pártvezetőség, Topolyán pedig járási jellegű pártvezetőség volt, senkit sem ítélték halálra. Igaz, itt már csak 1942 márciusában került sor ítélelhozatalra, amikor a fasiszta csapatok Moszkva alatt elszenvedték első, de alapos vereségeiket és már bekövetkezett a szégyenteljes csúrogi, zsábljai és újvidéki tömegmészárlás is, amely igen rossz fogadtatásra talált a magyarországi és különösen a vajdasági közvéleménynél.

Zentán letartóztattak mintegy 100 embert, (90% magyar) bíróság elé állítottak mintegy harmincöt embert, hatot halálra, további huszonhatot pedig 6 hónaptól 15 évig terjedő fegyházra ítélték. Az elítéltek közül Takács János hamarosan belehalt a kémelhárító kínzásai okozta sérüléseibe. A börtönre ítélték között húsz magyar volt. Adán a letartóztatottak száma szintén 40 körül mozgott. A bíróság elé állítottak közül kettőt halálraítéltek. Az adai és a környékbeli haladó mozgalom egyik régi szellemi vezetőjét, Cseh Károlyt, tíz évi fegyházra ítélték és odaveszett. Az adai mozgalom résztvevői csaknem kivétel nélkül magyar munkások voltak.

Hasonló volt a helyzet Becsén is. Itt az első letartóztatások után tizenkét embert ítélték halálra, közöttük három magyar kommunistát is. Samu Mihály kitünő pártvezetőt szökés közben agyonlőtték. Börtönbüntetésre ítélték többek között tíz becsei és 20 péterrévei magyart is. Verbászon négy magyart ítélték el a népfelszabadító mozgalomban való részvételért. Újvidéken, Kúlán, Zomborban és Bácska egyéb helyeégeiben is voltak kisebb-nagyobb letartóztatások a népfelszabadító mozgalomban való részvétel miatt és mindenütt akadnak magyarok is a lefogottak között.

A konspiráció gyengeségének következtében, a magyar kémelhárító nyomozó gépezetének az első években csaknem teljesen sikerült felgöngyölíteni Bácskában és Baranyában a népfelszabadító mozgalmat. Százakat végeztek ki bírósági ítélettel és ítélet nélkül; sokakat agyonverték még a kémelhárító hírhedt kínzókamráiban és rengeteg embert bebörtönöztek. A szabadkai fogház, a szegedi „Csillagbörtön“, Pesten a hírhedt Konti és Márgit-körúti fogházak, a váci fogház, a sátoraljaújhelyi börtön, a kiskorúak ceglédi fogháza és a márianosztrai női fogház, valamint a nagykanizsai és egyéb internálótáborok jugoszláviai kommunistákkal, Bácska és Baranya harcoss fiaival voltak meg-tömve. És a bebörtönözöttek között ott voltak mindenütt a bácskai és baranyai magyar kommunisták és antifasiszták is, akik szláv testvéreikkal vállvetve életüket sem kímélve, készültek a fasiszta megszállók ellen, akik durván belegázoltak az itt élő népek békés együttélésébe és vérrel öntözték Bácska és Baranya földjét.

A börtönviszonyok Magyarországon közismerten szörnyűek voltak. A rabokat kínozták, kényszermunkára hurcolták, lépten-nyomon megaláztatásnak vetették alá. Családjaikat csak háromhavonként láthatták rövid pár percre, levelet háromhavonként egyet írhattak és hármat kaphattak, csomagot háromhavonként két és fél kilós súlyban küldhettek számukra stb. A börtönben az újságolvasás tilos volt. A magyar fasiszták mindent elkövettek, hogy a kommunista és magyar antifasiszta elítélteket demoralizálják és azon voltak, hogy a rabok ne ismerjék a front s a hátszág eseményeit, ne tudjanak Hitler óriási vereségeiről a keleti fronton és a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg fényes győzelmeiről. — Testileg-lelkileg ronccsá akarták tenni őket. Hogy ez nem sikerült, az nem rajtuk múltott. A kommunisták értették a módját, hogy a börtönökben is megőrizték soraik szilárdságát és magasra emelt fővel viseltek

a szenvedéseket, mert még voltak győződve ügyük igazságáról és a végső győzelem bizonyosságáról.

Az 1941 augusztus és 1942 február között lezajlott nagy bukás után úgy tűnt, hogy hosszú időre megbénul a népfelszabadító mozgalom kifejlődése Bácskában és Baranyában. De a Párt nem lett volna Párt, a kommunisták nem lettek volna kommunisták, ha az első csapások alatt demoralizálódtak volna. A vajdasági pártszervezetek sok vezetője, közöttük több magyar is, mindjárt a bukás megindulásakor illegalitásba vonult és tovább folytatta szervező munkáját. Új harcra készülődtek. Munkájuk természetesen nagyon megnehezült, mert a rendőrség nagy részükről tudott s köröztette őket. Másrészt pedig nagyon megnehezült az érintkezés a kívülmaradt elvtársakkal és a rendőrségtől, valamint a bíróságról hazabocsájtott kommunistákkal, mert legtöbbjüket rendőri megfigyelés alá helyezték. A kémelhárító tagjai és besúgói, valamint a csendőrnnyomozók szeme állandóan rajtuk függött. Minden lépésüket, még a lélekzetvételüket is figyelték. Sok helyen ennek ellenére sem szünetelt a munka. A Párt kezdte ujjaépíteni a szétszaggatott, összetört szervezeteket. Készült az új harcra.

A magyar kémelhárító osztagok észak-bácskai felgöngyölítő munkája érzékeny csapásokat mért a vajdasági népfelszabadító mozgalomra. A számszerinti és szervezeti veszteség mellett politikailag is nagy károkat okozott a mozgalomnak, mert az a tény, hogy a bukás első hullámában a legjobb magyar pártvezetőket és párttagokat szakították le a mozgalom testéről, hosszú időre csaknem teljesen lehetetlenné tette a népfelszabadító mozgalom számára, hogy felvegye a kapcsolatokat a bácskai és baranyai magyarsággal. Így a népfelszabadító mozgalom, amely ezzel a vérvesztéssel korántsem ért véget, sőt egyre inkább terjedt, ezentúl majdnem kizárólag csak a szlávokat foglalta magába. Ez a tény azt bizonyítja, hogy a megszállók egyik fontos céljukat elérték; elválasztották a magyar tömegeket a népfelszabadító mozgalomtól, a szláv tömegektől, akik hordozói voltak ennek a harnak. És ezáltal egyenlőre sikerült az egész mozgalmat szláv-zsidó jellegűnek feltüntetni a magyar közvélemény előtt. Ezzel a beállítással akartak jogot szerezni arra, hogy a szláv lakossággal, mint egészszel végleg leszámoljanak. Ennek célja pedig a népfelszabadító mozgalom gyökereinek és bázisának teljes megsemmisítése volt.

Az új vérengzések végrehajtására a Népfelszabadító Harc szabályai szerbekből álló partizánegységének megjelenése szolgáltatott „okot“. Ez az osztag, melynek politikai biztosa a Sajkás Vidék egyik régi harcosa, a magyar Molnár György volt, eredményes akciókat hajtott végre és rettegésben tartotta a megszállók helyi hatóságait, valamint a megszálló katonaság és csendőrség kirendelt osztagait. Újvidéken, tartományunk fővárosában és környékén, ahol maga Szvetozár Markovics néphős, a vajdasági népfelszabadító mozgalom irányítója is tartózkodott, egyre erősödött a mozgalom. A megszállók a mozgalom északi szárnyának felgöngyölítésével elért sikerek után Délbácskában most megint forró talajon állottak. Főnt, a magyar fasiszták katonai vezérkarában már kifőzték a pokoli tervet: — irtó hadjáratot kell indítani a szerbek ellen. Mindenki előtt ismeretes ma már, hogy miképpen akarták azt a tervet megvalósítani. A csúrogi, szablyai, boldogasszonyfalvai, becei és újvidéki vérengzések, amelyek „razzia“ elnevezés alatt vonultak be a történelembe, megmutatták, hogy a magyar fasiszták semmitől sem riadnak vissza, csak hogy biztosítsák a „dicső harcokban“ elért „vívmányaikat“. Sok-sok ezerre rúg azoknak a száma, akiket a nevezett „razzia“ alatt vadállati módon kivégeztek és a Tisza vagy a Duna hullámsírába vetettek.

A sajkkásvidéki és újvidéki nagy razzival egyidőben nagy bukás kezdődött, ezúttal Újvidéken és környékén, ami jóval a razzia utáni időkhöz elhúzódott. A szabadkai „Sárga ház“ rémségeit is felülmúló újvidéki „Armia“ épülete volt a kémelhárító nyomozó osztagainak délbácskai főhadiszállása. Sokszáz embert kínoztak meg itt is és állítottak hadbírósgá elé. Idehozták

Szvetozár Markovics-Tóza néphőst is, aki a kiszácsi utcában lévő bázisban a csendőrséggel vívott elkeseredett harc végén föbe lőtte magát, de élve maradt és a fasiszták kezébe került. Rettenetes megkínkoztatás után a fasiszta vész-bírószám elé állították és halálraítélték. Ugyanakkor a népfelszabadító harc többszáz résztvevőjét kisebb-nagyobb börtönbüntetésre ítélték. Ezek között volt az életfogytiglani börtönrre ítélt zombori Speidl Vili is, akit később, amikor a Vörös Hadsereg elérte a Tiszát, a szegedi Csillag-börtönből többszáz politikai elítélttel együtt Németországba vittek és ott kivégeztek. Ebben a csoportban is voltak magyarok, de jóval kisebb számban, mint az 1941 szeptemberében történt bukás alkalmával.

Ezerkilencszáznegyvenkettő nyarán több ezerre rúg azon bácskai és baranyai kommunisták és antifasiszták száma, akiket a népfelszabadító mozgalomban való részvétel miatt tartóztattak le és börtönöztek be, vagy szállítottak internálótáborba.

A vajdasági mozgalom súlypontja 1941 után, amint már mondtuk, teljesen Szerémségbe helyeződött át. Szerémségben is sikerült szabad területre hozni, ami nagyban elősegítette a népfelkelés további kifejlődését. A szerémségi partizánok között, éppen úgy, mint később a szlavóniai partizánok között, akadnak magyarok is. Szerémségben van Sóti Pál, a vajdasági munkásmozgalom egyik legkiválóbb magyar harcosa is.

A bácskai és baranyai mozgalom lanygulása csak látszólagos volt. A Párt rengeteg aktívistáját veszítette el 1941—1942 folyamán, de a munkát egy pillanatra sem szüntette be. Fáradhatatlan munka folyik a szervezetek ujjaalakításán, a népfelszabadító mozgalom továbbfejlesztésén. A párt szervező munkájában jelentős szerepet játszik Fejős Klára, bánáti magyar diáklány is. Fejős Klára még 1941 őszen átvitt Bánátból és a tartományi pártvezetőség közvetlen irányítása alatt dolgozott Újvidéken és Délbácska különböző helyein, míg 1943 őszen, Palánkán, nyomára nem bukkannak a kémelhárító nyomozói, Klára igazi hősi módjára viselkedett, nem adta meg magát, hanem felvette a csendőrökkel a harcot, eközben halt hősi halált. Fejős Klára azok közé tartozott, akiket a megszállók brutalitása nem rettentett vissza a nehéz harctól, ellenkezőleg minden erejével küzdött, hogy Vajdaság többi népeivel vállvetve kiűzzék a megszállókat erről a vidékről és megbosszulják a magyar fasiszták bácskai gonoszteteteit, amely az egyetemes magyarság becsületén ejtett szennyfoltokat.

Magyar vonalon ebben az időben egészen 1943 őzéig nem volt jelentősebb mozgalom. Azok a magyarok, akik nem egyeztek a magyar fasiszták vérengző politikájával Bácskában, akik gyűlöltek a megszállókat — és ezek száma a magyarok között is egyre gyarapodott — megelégedtek a passzív ellenállással, s legjobb esetben a külföldi rádió-hírek tenjesztéséig és vörösegély gyűjtéséig mentek el. Aktív párt-munkát, mindössze néhány magyar kommunista fejtett ki Szerémségben és Délbácskában. Nagy volt azon kommunisták száma, különösen a magyarok és zsidók között, akik, hogy kivonják magukat az állandó rendőri megfigyelés és zaklatás alól, Pestre menekültek. Ezek hamarosan belátták, hogy pesti tartózkodásuk nem segíti előre a mozgalmat, ha teljesen elveszítik kapcsolataikat a hazai tömegekkel és a népfelszabadító mozgalommal. Ezért Milán Dzsánity vezetése alatt újra felvették kapcsolataikat a mozgalommal. Ez a kapcsolat egyrészt illegális anyag átvételében és terjesztésén, másrészt pedig a kommunisták és antifasiszták Szerémségbe és Szlavóniába juttatásában, a Népfelszabadító Hadsereg számára kötszerek és gyógyszererek, valamint anyagi eszközök gyűjtésében nyilvánult meg. Ezerkilencszáznegyvenhárom júniusában a magyar kémelhárító nagyobb rajtaütést végez és nagy letartóztatásokat eszközöl Újvidéken és környékén. Zentán, ahol a magyarok között is éledezni kezdett a mozgalom, szintén letartóztattak és Újvidékre hoztak 10, főleg ifjú harcost. Közülük négyet börtönbe, hatot pedig gyűjtőtáborba vetettek. Letartóztatások történtek Verbá-

szon és Hódságon is. Az újvidékiek között voltak magyarok is, a Huszár fivérek és mások. Bukás történt a pesti csoportban is. Itt letartóztatták Dzsánity Milánt is, aki később irányítója volt a sátoraljújhelyi bebörtönzöttek kitérés kísérletének, ami azonban árulás folytán nem sikerült és ez alkalommal Dzsánity Milán és sokan mások életüket veszítették. Ezerkilencszáznegyvenegyben még egy jelentősebb bukás történt Újvidéken, amelynek néhány magyar antifasiszta is áldozatul esett. 1944 végén bukott le Jó Károly pacseri magyar pártmunkás is, akit az északbácskai mozgalom magyar vonalára állított a Párt. További sorsa ismeretlen. Valószínűleg Németországba hurcolták és ottvesztett.

Vajdaság különböző helysegeiben egyéni akciók miatt is történtek letartóztatások. Így például, Topolyán letartóztatták Janik Józsefet és Cservenák Lajost, akik rendszeresen terjesztették a moszkvai rádió híreit és hirdették a német fasiszták elkerülhetetlen vereségét. Mindkettőjüket súlyos börtönbüntetésre ítélték. Ez és a hasonló esetek azt bizonyítják, hogy 1943 végén és 1944-ben a magyar tömegek egy része már tisztán látta a helyzetet és ha lett volna jólképzett forradalmi vezetősége, tömegesen beállt volna az ellenállási mozgalomba, hiszen a magyarországi és hazai elnyomók kibírhatatlan gazdasági nyomorba taszították őket. A 20 deka kenyérfejadag, a rendkívül alacsony munkabérek és nem utolsó sorban a hatóság és a gazdagok terrorja teljesen kiszolgáltatott helyzetet teremtettek a dolgozó tömegek számára. A haladószellemű munkások közül sokan nem mentek munkára, miért is kényszer-munkára hurcolták őket. A parasztoktól elvitték a gabonát, a jószágot és a német hadseregnek szállították. A parasztok azonban úton-útfélen szabotálták a német fasiszta hadsereg közönséges szállító-ügynökeivé züllött magyar hatóságok rendeleteit. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy a felszabadulás napjaiban rengeteg gabona volt parasztjaink padlásán, amit nem akartak a németek számára beszállgatni. Itt újra látható, milyen erőteljes ellenállási mozgalom fejlődhetett volna ki a magyar dolgozó tömegek között, ha van alkalmas forradalmi vezető-káder, ha a munkásmozgalom kívülmaradt vezetőinek egy része nem vonul tétlen passzivitásba. Vagy, ami még rosszabb, nem válik a magyar Szociáldemokrata Párt megalkuvó politikájának uszályhordozójává. Mert, igaz, hogy kevés számmal, de ilyenek is akadtak. Sőt, nem egy magyar szakszervezeti munkás belépett a magyar fasiszta kormány sárga szakszervezetébe a „magyar nemzeti munkásközpont”-ba. (Újvidéken Léh Tibor, Szabadkán Gubik stb.). A vajdasági magyar tömegek 1943 végén és 1944-ben igenis látták már, hova vezet a szentistváni álmokat kergető új Magyarország revizionista-imperialista kalandorpolitikája. A saját bőrükön tapasztalták Vajdaságban, ahol akaratauk ellenére szembeállították őket az itteni szlávokkal és a keleti fronton, ahol idegen érdekekért hajszolták halálba a magyar ifjúság százazreit, közöttük a vajdasági magyar ifjakat is. Drága árat fizetett az itteni magyarság is, amíg eljutott eddig a felismerésig, de megérte, mert megtanulta, hogy az itt élő népek csakis közös harcban, testvériségben oldhatják meg minden problémájukat. És hogy ez valóban így volt, azt a későbbi események fényesen beigazolták.

A bácskai és baranyai magyarok ezekben a sorsdöntő napokban, talán az összes magyarok között leghamarabb ismerték fel, hogy elveszett a magyar urak ügye, amelyet a fasiszta Németországhoz kötöttek. 1944 nyarán egyre gyarapodott azon magyar ifjak száma, akik nem tettek eleget a katonai behívásnak. Mások ismét nagy számban szökdöstek a katonaság soraiból, hiszen akaratauk ellenére hurcolták oda őket. Semmiképpen sem akartak Nyugatra menni, úgyhogy a hadjárat végén nagyobb részük a mindenáron való hazatérést tűzte ki legfontosabb feladatul. A Duna-Tisza közötti visszavonulás alkalmával nagyon sok bácskai magyar fiú kereket oldott a fasiszta hadseregből. Akik Jugoszláviát hazájuknak tekintették, azok most Délnek vették az irányt. A Bácskára szabadított hiénák, akik harácsolni jöttek ide és az itteni urak — akik puszpajtáságban éltek a megszállókkal és együttműködtek az

itt élő népek egységének megbontásában, a gonosztettek elkövetésében — magukkal vonszolva összerabolt holmijaik egy részét, Nyugat felé rohantak, mert a nyugati imperialisták védőszárnyai alatt reméltek meghúzódni a felszabadító hadseregek nyomában jövő népi igazságszolgáltatás elől. Menekültek Jugoszlávia népeinek jogos haragja elől.

BÁNÁT, SZERÉMSÉG, SZLAVÓNIA

A bánáti magyarság egy része, amelyet a régi Jugoszlávia nemzetiségeket elnyomó rendszere a revizionista politika karjaiba hajtott, nem a németeket várta, hanem a magyarokat. Ez a tény már az első naptól kezdve bizonyos kiábrándulást és csalódást keltett még a magyar kispolgárság körében is. Különösen mikor a megszállókat testestől-lelkestől támogató helyi német kultúr-bundisták elkezdtek garázdálkodni és terrorizálták nemcsak a szerb, hanem a magyar és más nemzetiségű lakosságot is. Minden hatósági tevékenységet a kultúr-bundista németek végeztek a többi nemzetiségek rovására és loptak, raboltak, ha ácsoltak mindenfelé. A magyar munkások és a többi dolgozó legjobbjai mindjárt az elején bekapcsolódtak a népfelszabadító mozgalomba. A megszállás utáni időben egészen 1941 végéig itt dolgozott, Fejős Klára, a SzKOJ egyik magyar vezetője is, akinek a németek nagy vérdíjat tűztek ki a fejére, mert azzal vádolták, hogy megölt egy német ügyrököt. Zrenyaninban dolgozott Súlman Rózsi is, aki már 1936 óta a SzKOJ egyik kiváló vezetője volt és még sokan mások.

A népfelszabadító mozgalom Bánátban jóval erősebb volt mint Bácskában. Természetesen ehhez hozzájárultak a jóval kedvezőbb feltételek is, de a Párt szervező munkája is lendületesebb volt. Hamarosan fegyveres egységek is alakulnak, melyek több diverzáns akciót hajtanak végre. Több támadást intéznek a német hadiszállítmányok ellen, és csak Kikindánál 30 vagon búzát semmisítenek meg. Több helyen (Kikinda, Mokrin) megtámadták, lefegyvereztek és megölték több német csendőrt, altisztet és katonát. Zrenyanin közelében a Bosnyák-tanyán felgyújtottak két nagy asztag búzát. A zrenyanini búzagyújtogatás szervezője Súlman Rózsi volt, akit golyóáltali halálra ítélték, de kegyelmet ígértek neki, ha elárulja a mozgalom vezetőit. A 22 éves forradalmárnő azonban kommunistaéhoz méltóan viselkedett. Semmit sem árult el — életét áldozta népéért és a Pártért. 1941-től 1943-ig Súlman Rózsin kívül több magyar kommunista harcost végeztek ki Zrenyaninban és környékén. Csontos Sándort 1941-ben végezték ki Melencén. Régi párttag volt és mindjárt az elején beállt a zrenyanini partizán egységbe. Mielőtt fölakasztották, szembeköpte hóhérait és ezt kiáltotta: „Kutyák, Ti is erre a sorsra juttok...“ 1942-ben fegyvergyűjtés és szervezkedés miatt letartóztatták és felakasztották Fazekas Józsefet és a két Fogarasi fivért, mindhárman a SzKOJ tagjai voltak Zrenyaninban. Ugyanaz év elején fogták el Szécsényi János zrenyanini magyar munkásmozgalmi vezetőt is, aki a táborból szökést szervezett. Emiatt végezték ki, Lévai József fegyver-, ruha- és élelmiszer-gyűjtést szervezett a partizánegységek számára, amiért a németek kivégezték. Tóth János, zrenyanini párttag Csentánál esett el, amikor az egyik bánáti egység átkelését segítette elő a Tisza torkolatánál a Duna szerémségi oldalára. Fia, ifj. Tóth János pedig a kikindai vonalon bukott le pártanyaggal. Kumánon végezték ki ítélet nélkül. Révész Antal 1943-ban szintén résztvett a partizánakcióban. Elfogták és bebörtönözték, de megszökött. Pár nap múlva újra elfogták és a fasiszta vadállatok formálisan agyonverték. A muzslyai magyarok közül Kenéz Lázárt, továbbá egy Márton és egy Kelemen nevezetű munkásmozgalmi vezetőt végeztek ki Zrenyaninban. Szőlősi Boriskát pedig Perlezen végezték ki. A zrenyanini letartóztatások folyamán több mint tíz magyar antifasisztát börtönbe vetettek, ötöt pedig Franciaországba, majd a norvégiai német internálótáborokba hurcoltak.

Versecen 1941—1942 folyamán a letartóztatottak között 7 magyar antifasiszta is volt. Közülük egyet halálraítéltek és kivégeztek, a többi börtönbüntetést kapott. A népfelszabadító mozgalomnak mintegy 30 aktív magyar antifasiszta támogatója volt, és mintegy 70-et rendőrségi megfigyelés alatt tartottak. Versec felszabadításában résztvett 10—11 magyar is, egy párttag, Szűcs János, ez alkalommal életét vesztette.

A pancsevői járás Ivanovó nevű, többnyire magyar lakosú községben is akadt támogatója a Népfelszabadító Harcoknak. 1944 nyarán az egyik szerbiai partizánegység Belegisnél Bánátba jött és harcolva végig vonult dél Bánáton, majd Ivanovónai visszatért Szerbiába. Az átkelésnél segédkeztek, majd csatlakoztak a partizán osztaghoz Antóci István és Kozsán Gáspár ivanovói magyarok. Amikor a Vörös Hadsereg felszabadító egységei bevonultak Ivanovóba, 20 magyar ifjú azonnal csatlakozott hozzájuk és résztvett a további harcokban. Nagy részük elesett.

A novi-knezeváci járásban magyar vonalon Padé tiszaparti községben volt jelentősebb szervezkedés. Kiss Mihály, a járási pártvezetőség tagja végzett aktív munkát ezen a vidéken. Több magyar antifasiszta házában bázisokat rendeztek be a partizánok számára. Kis Mihályt és még 8 társát letartóztatták. Kis Mihályt, a németek kivégezték, mert járásában bátran felemelte a harc zászlaját a fasiszta megszállók ellen. Népe becsületéért és szabadságáért feláldozta életét.

A novi-knezeváci Jázova, tiszta magyar lakosú faluban a megszállás idején háromtagú Népfelszabadító bizottság működött. A bizottság tagjai Bicók Mihály, Vastag Lajos és Horvát Imre voltak. Kapcsolatot tartottak fenn a partizán alakulatokkal, illegális nyomtatványokat terjesztettek és rejtegettek, élelmezték a partizánokat.

Bánát többi helyeiségeiből nincsenek adataink, de ezeken a helyeken talán Pancsevót, Kikindát és Szajánt kivéve, nem is volt a magyarok részvétele szempontjából jelentősebb mozgalom. Szajánban a németek agyonlőtték néhány magyar parasztot, mert házaikban partizánokat rejtegettek.

A magyar dolgozók szolidaritás-vállalása a szerb dolgozókkal nagyszerű kifejezést nyert a zrenyanini magyar munkások magatartásában, amikor a németek, hogy a magyar munkásokat elválasszák a szerb dolgozóktól, nagyobb kenyérfejadagot ígértek nekik. A magyar dolgozók azonban visszautasították a németek aljas, bomlasztó szándékát és bátran vállalták a sorsközösséget szerb társaikkal.

Szerémségben és Szlavóniában már 1941 nyarán megalakultak az első partizán egységek. A partizán egységekben néhány magyar harcos is van. 1943-ban a magyarok nagyobb számban lépnek a Népfelszabadító Hadseregbe, úgy, hogy Petőfi Sándor neve alatt hamarosan megalakítják önálló zászlóaljukat. Ez a zászlóalj volt a legfényesebb bizonyítéka a magyar dolgozók harci készségének, amelyet megfelelő irányítással az általános népi felkelés vonalára lehetett volna állítani. Ehhez azonban természetesen szükséges volt a forradalmi vezetőkáder, amely öntudatra neveli őket és világos távlatokat nyit előtük. Pártunk a népfelszabadító harc célkitűzéseiben mindenki számára világos távlatokat nyitott. A szlavóniai és szerémségi magyarság közül már akkor sokan felismerték, hogy az itteni magyarság sorsa szorosan összefügg szláv testvéreik sorsával és csak a megszállók elleni közös harc diadala szabadíthatja meg őket nemzetiségileg és gazdaságilag kizsákmányolt helyzetükből. A szlavóniai magyarok harcának nagy jelentősége volt az egyetemes magyarságra is, mert a fasiszmus elleni nagy háború folyamán az első fénysugár volt, az első bizonyíték, hogy a magyarság soraiban sem aludt ki teljesen a forradalmi szikra és Jugoszlávia többi népeinek harcában megvan a lehetőség a magyarság 1848-as dicső harci hagyományainak felelevenítésére. És Jugoszlávia Kommunista Pártjának egyik legnagyobb dicsősége, következetes internacionalista magatartásnak legfényesebb bizonyítéka, hogy külön nemzeti alakulatok létre-

hozásával lehetővé tette más nemzetiségek, sőt más országok népei harcának kibontakozását is.

A szlavóniai Petőfi zászlóalj soraiban voltak magyarországi magyarok is, akik odahaza nem találták meg a fegyveres harc lehetőségeit. Ez a zászlóalj a Népfelszabadító Hadsereg keretében végigharcolta a szlavóniai síkságot és irtotta a fasisztákat, hazánk minden népeinek esküdt ellenségeit.

Annak ellenére, hogy a többéves harc folyamán állandóan újabb és újabb harcosok csatlakoztak hozzája, a zászlóalj a folytonos harcok közepette nagyon megfogyatkozott.

A PETŐFI BRIGÁD

Az új magyar önkéntes csapatok megszervezése Topolya nevéhez fűződik. A felszabadulás után a börtönökből, internáló táborokból hazaérkezett és az otthon levő magyar kommunisták és antifasiszták pár nappal a felszabadulás után (Topolya 1944 október 17-én szabadult fel) összehívták a környék legjobb antifasisztáit és tanácsot tartottak a tennivalókról. Valamennyien megegyeztek abban, hogy a magyar antifasiszták legegységesebb kötelessége és feladata a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg segítése. Ez volt a feladat gyakorlati része.

Szabó István rajza: Zászló alatt

Az önkéntes csapatok megszervezésének azonban messze kiható politikai jelentősége is volt. Felvette a zászlót, amelyet 1941 őszén a fasiszták kiűtöttek a legjobb magyar antifasiszták kezéből és lemosta a magyarság becsületén ejtett szennyfoltokat. Ugyanakkor bizonyította azt is, hogy méltóak vagyunk az egyenjogúságra, amelyet a JKP az AVNOJ határozataiban biztosított számunkra. Ez volt a magyar önkéntesek harcának egyik legfőbb célkitűzése. Vállalt feladatukat becsülettel teljesítették.

A topolyai antifasiszták határozatát nagy lelkesedéssel fogadta a község

dolgozó magyarsága. Kétszáz magyar önkéntes jelentkezett azonnal a frontra. Köztük voltak a község legjobb magyar antifasisztái. A listát küldöttség vitte Koszta Nagy tábornoknak a vajdasági népfelszabadító seregek főparancsnokának, aki nemcsak elfogadta a benyújtott listát, hanem azonnal megbízást adott egy zászlóalj megalakítására, Petőfi Sándor, a nagy magyar költő és szabadságharcos neve alatt. Nagy volt az öröm a topolyai járás és egész Észak-bácska magyarsága között, mert ekkor már mindenfelé híre futott a topolyaiak vállalkozásának.

Megkezdődött a nagy toborzó!

Topolyán már az első napon több mint hatszázan jelentkeztek. Ott volt az egész csantavéri-úti és „linderfalvai“ szegénység. Ott voltak a nincstelen napszámosok, az éhbérért dolgozó üzemi munkások, a kiábrándult cselédek. Jöttek mindazok, akiknek őseit kisémmizték és rabszolgasorsban tartották évszázadok óta, 1848 óta először nyílt alkalma az itteni magyarságnak, hogy csatasorba álljon a népszabadság zászlaja alatt. És a vajdasági magyarok még a tizenkettedik óra előtt éltek is ezzel az alkalommal. Több mint 1200 ember jelentkezett a topolyai járás községeiből: Topolyáról, Csantavérről, Hegyesről, Feketicseről, Bajsáról, Moravicáról és Pacsérről. Kisebb csoportok érkeztek Zentáról, Adáról, Gunarasról és a zentai járás többi helységeiből. De jöttek Szabadkáról, Temerinből, sőt még Bánátból is.

Az önkéntesek között voltak 16—18 éves ifjak és 55—60 éves idős emberek is. Sok családból az egész férfi nemzedék jelentkezett. A topolyai Óvári család 6 férfitagja lépett be a Petőfi brigádba, (közülük háromman elesetek). Az Óvári fiúk és a többiek példája bizonyítja, hogy az itt élő magyarok nem spekuláns szándékkal, hanem szívvel-lélekkel a fasiszmus elleni harc oldalára állottak. És ez érthető is, hiszen a Népfelszabadító Harc a Párt és Tito elvtárs vezetése alatt világos távlatokat nyitott hazánk minden népe, minden becsületes dolgozója előtt. Amikor aztán november 28-án elérkezett az indulás ideje, ott volt az egész szabadságszerető Topolya, a hadbavonultak hozzátartozói és mindenki, aki a maga ügyének tekintette a Hitler-ellenes háború diadalra juttatását, az urak uraságának megszüntetését, a népek testvériségét, az igazságos demokratikus békét és a boldogabb jövőt.

1944 novemberének végén indult el a rongyos sereg Zombor alá, hogy ott harci alakulatokba szervezve kivegye részét a Népfelszabadító Harcból. Mert a háború akkor még javában folyt a lépésről-lépésre visszavonuló, de minden talpalatnyi földet elkéseredetten védelmező német csapatok és a velük szövethető csetnik, usztasa, nyilas és egyéb hordák ellen.

Aki ott volt a brigád búcsúztatásánál, aki látta a rongyos sereg tagjainak bizakodó, lelkes arcát, az, ha nem is értette meg, de érezte, hogy itt valami nagyszerű dolognak lett a szemtanúja. Megérezte, hogy a moravicai úton felsorakozó brigád, élén a hatalmas szál magyar földmunkás kezében lobogó vörös zászlóval a boldogabb élet kiharcolásáért vezeti csatába a vidék lelkes magyar dolgozóit. Történelmi jelentőségű pillanatok voltak azok, nemcsak a vajdasági magyarság, hanem az itt élő összes népek életében, mert tartományunk népei először harcoltak váll-váll mellett a közös ellenség ellen. A magyarok fegyverfoglalásának ténye újból megpecsételte és erősítette soknemzetiségű hazánk egységét és testvériségét.

A baranyai lakosság, amely közvetlen a felszabadulás előtti időkben tanúja volt a bánati és bácskai fasiszták — közöttük a magyar fasiszták ezrei — fejezsett menekülésének, nagyon elcsodálkozott, amikor 1944 decemberében és 1945 januárjában magyar önkéntesekből szervezett csapatok jöttek falvaikba. Természetesen mindjárt megértették, hogy ezek másfajta magyarok, mint akiket pár héttel ezelőtt megrakott szekerekkel és autókkal láttak átvonulni a baranyai földeken. Az utóbbiak a leszámolás, a jogos bosszú elől menekültek, a magyar brigád harcosai pedig a bosszúállók soraiból kerültek ki, akik fegyvert fogtak, hogy fizessenek mindazért a gázságért, amit a sváblelkű elkor-

csosodott magyarok követtek el a magyar nép nevében a vajdasági szlávok és itt élő magyarok felett.

Amikor Zomborba érkeztek, akkor már a vajdasági seregek főparancsnoksága feloszlatta az első napokban szervezett magyar munkaszolgálatos egységeket és közöttük is megindult a mozgalom. Hamarosan mintegy tizennégyezer magyar harcos lépett be a Népfelszabadító Hadseregbe, akiknek zömét a Petőfi Sándor nevét viselő magyar brigádba osztották be.

A topolyai kommunisták és antifasiszták kezdeményezése fényesen sikerült. A magyar harcosok zefrei álltak csatasorba és ha rongyosak is voltak, ha hiányosan is voltak felfegyverkezve, a Népfelszabadító Hadsereg keretében, Petőfi Sándor neve alatt lemosták a gyalázatot a vajdasági magyarság nevééről.

A zombori kiképző állomásról a soraik közül kiválasztott magyar tisztek és politikai biztosok vezetése alatt — kik között Kis Ferenczel az élükön, sokan voltak a szlavóniai magyar zászlóalj képzett tisztjei közül is, — 3.000 magyar harcos a baranyai frontra ment, 2.000 a szerémségi és 2.000 a boszniai frontra indult. A többi kiképzése tovább folyt, míg március elején valamennyi egység a frontra indult és résztvett az ellenség üldözésében, egészen a teljes győzelem kivívásáig.

A „Petőfi brigád“ és a más egységekbe osztott magyar harcosok számos csatában vettek részt. A „Petőfi brigád“ egységei a legnagyobb dicsőséget a bolmáni csatában szerezték. Ebben a csatában a brigád mint egységes magyar alakulat vett részt. A csata abban az időben zajlott le, amikor a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg diadalmas egységei már csaknem a egész ország területét felszabadították, a Vörös Hadsereg egységei pedig Magyarországon és Vajdaság északi részén áthaladva a Népfelszabadító Hadsereg egységeivel vállalva a Dunántúlra üzték a pánikszerűen menekülő ellenséget. A Népfelszabadító Hadsereg egységei a felszabadított Baranyában a Dráva alsó folyásán tartották az arcvonalat, fedezve ezzel a Balaton vidékéig előretolt szovjet arcvonal balszárnyát, a Szlavónián át elkéseredetten harcolva visszavonuló német és egyéb fasiszta csapatok támadásaitól. A „Petőfi brigád“ Bolmán környékén tartotta a frontot, mellettük pedig a XII. vajdasági brigád, amely szerbekből és horvátokból, valamint a XIV. brigád, amely szlovák harcosokból tevődött össze. Bolmán fontos szerepet töltött be abban a tervben, amelyet a németek a szovjet csapatok ellen intézendő oldal-támadásra készítettek. Március 19-én indult meg az ádáz küzdelem a Dráván át Bolmán felé előretörő ellenséggel. A csata három napig tartott és a falu többször cserélt gazdát, míg végül a szerb, horvát és szlovák egységektől támogatott „Petőfi brigád“ oroszlanhátonsággal harcoló egységei végérvényesen megtartották.

Ebben a csatában a németek több mint 2.000 halottat, közel 700 hadifoglyot és sok sebesültet vesztek. Azonkívül a brigád egységei négy nehéz aknavetőt, 52 gépfegyvert, rengeteg kézi fegyvert, löszert és egyéb hadianyagot zsákmányoltak. A fegyverek szerzése mellett sok petőfista ebben a csatában jutott meleg ruhához és lábbelihez, mert a fegyverhiányon kívül öltözet dolgából is igen rosszul álltak. A győztes „Petőfi brigád“ is sok halottat veszített. Különösen sok topolyai, csantavéri és moravicai fiú maradt a csataterén, megpecsételve a Jugoszláviában élő összes népek iránti testvéri együttérzését, kifejezésre juttatván szilárd elhatározását, hogy a közös haza, a dolgozók állama alapjainak lerakásához maga is hozzáadja véráldozatát.

A „Petőfi brigád“ katonái a Jugoszláv Hadsereg átszervezése után különböző egységekbe osztva végigküzdötték a háborút és résztvettek a Népfelszabadító Harcokban. Kiss Ferenc hősi halála csak táplálta a petőfisták gyűlöletét a fasiszták ellen és fokozta harci készségüket. A háború győzelmes befejezéséig számtalan összecsapásban mutatták meg a magyar antifasiszta harcosok igazi értéküket, igazi állásfoglalásukat.

A háború győzelmesen végetért. Jugoszlávia Népfelszabadító Hadserege

a szövetségesek oldalán a legnagyobb hozzájárulást adta a diadal kivívásához. A négyéves felszabadító háború és a végbement népi felkelés Pártunk vezetése alatt mozgósítani tudta hazánk minden népének forradalmi erőt. A felszabadító háború népi forradalmi jellege, népeinknek a harcokban összekovácsolódott egysége és testvérisége — amely az AVNOJ második ülésének történelmi határozataiban is kifejezésre jutott, mert lerakta a háború utáni új Jugoszlávia felépítésének alapjait — olyan vonzó és mozgósító erővel bírt, hogy 1944 őszén az elalétság állapotából éledező magyar dolgozók tömegeit is fegyverbe szólította. A magyar antifasiszta munkások és parasztok azért fogtak fegyvert, mert Pártunk politikájában az új népi demokratikus Jugoszláviában látták az egyedüli biztosítékot arra, hogy a többi itt élő népekkel együtt végre megoldják mindazokat a problémákat, kiküszöbölik mindazon ellentétek okait, amelyeket 1848-tól 1944-ig az osztrák, magyar és szerb reakció mesterségesen teremtett meg az itt élő nemzetiségek viszonyában. Ezek az ellentétek a közös ellenség elleni harcban, a kivívott népi forradalom eredményeiben feloldódtak, semmivé váltak. Jugoszlávia népeinek harca, közöttük a magyar antifasiszták harca is eredménnyel járt és beváltotta a hozzáfűzött reményeket az egész jugoszláviai magyarság szempontjából is.

Ezért érzik az itt élő magyarok hazájuknak a szocialista Jugoszláviát, amely földet, munkát, szabad kulturális fejlődést, egyszóval: teljes egyenlőséget biztosít számukra. Jugoszlávia megvédéséért ma is éppen úgy készek vérüket hullatni bármelyik pillanatban, bármely oldalról is jöjjön a támadás, mint ahogy alapjainak lerakásához is hozzáadták a maguk véráldoztát.